

BİR YAZMA ESERLER KATALOĞUNDA BULUNMASI GEREKEN NİTELİKLER VE ARNAVUTLUK DEVLET ARŞİVLERİ OSMANLI YAZMALAR KATALOĞU'NUN BU AÇIDAN İNCELENMESİ

Giyasi BABAARSLAN¹

Özet

Yazma eserler, hem bilimsel ve sanatsal değerleriyle hem de kültürel mirası geçmişten günümüze taşıma özelliğiyle bir milletin sahip olabileceği en değerli hazinelerdendir. Böylesine önemi haiz zenginliklerden azami derecede faydalanabilmenin yolu şüphesiz onları doğru tespit ve tertip ile hizmete sunmaktan geçmektedir. Eserlerin okuyucu veya araştırmacı tarafından tanınması konusunda kütüphanelerdeki tespit fişleri, kartotekler veya demirbaş defterlerinin yardımı oldukça sınırlı kalmaktadır. Bu sebeple eski ve yazma eser barındıran kütüphanelerin pek çoğunun katalogları hazırlanmıştır ve bu yayın çalışmaları peyderpey devam etmektedir. Yazma eserlerin bibliyografik künyelerinin bilimsel usuller ışığında ve işlevsel bir mahiyette hazırlanması son derece önemlidir. Belli, makul ve genel kabul görmüş standartlarla hazırlanan kataloglar, araştırmacıları hem doğru yönlendirecek hem de zaman açısından kolaylıklar sağlayacaktır.

Bu çalışmada, öncelikle yazma kataloglarının genel olarak hangi nitelikleri bünyesinde bulundurması gerektiği ele alınacak, daha sonra bu bağlamda Arnavutluk Devlet Arşivleri Osmanlı Yazmalar Kataloğu örneği incelenerek konunun önemine vurgu yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Yazma eser, katalog, tasnif, bibliyografik künye.

QUALIFICATIONS NEED TO BE INCLUDED IN A CATALOG OF MANUSCRIPTS AND ALBANIAN STATE ARCHIVES OTTOMAN MANUSCRIPTS CATALOGUE INVESTIGATION IN THIS REGARD

Abstract

Manuscripts, with both their scientific and artistic value, are one of the most precious treasures a nation's cultural heritage can have. Identifying and ordering them is the most important service that can be offered in order to take maximum advantage of their level of richness. The help of library identification cards, index cards, or inventory books are rather limited in use for readers or researchers. For this reason, libraries with old works and manuscripts have prepared catalogs and continue to work step-by-step publishing them. It is extremely important that the bibliographic information of manuscripts be prepared in a fashion that is both technical and a functional in nature. Obviously, catalogs prepared with reasonable and generally accepted standards, will provide researchers convenience in terms of both time and guidance.

This work will first analyze in general which characteristics catalogs should incorporate. As an example, to emphasize the importance of this issue it will be followed by the examination of the Ottoman Manuscripts Catalogue from the Albanian State Archives.

Keywords: Manuscript, catalog, classification, citations.

¹ Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, gys_babaarslan10010208@hotmail.com.

Journal of Turkish Language and Literature

Volume:2, Issue: 2, Spring 2016, (1-18)

Doi Number: 10.20322/lt.61547

Giriş

Türkiye, sahip olduğu el yazması eserlerle en önemli kültür miraslarına kaynaklık eden bir ülkedir. El yazmaları, bir ülkenin tarihi kaynaklarının yanında sahip olduğu bilgi birikiminin de göstergesidir. Bu bilgi birikiminden en iyi şekilde yararlanabilmenin yolu, bu eserlerin doğru tespit edilerek okuyucu ve araştırmacıların hizmetine sunulabilmesinden geçer. Bu çerçevede ülkemizin yetiştirdiği önemli bilim adamları ve kütüphanecilerden oluşan komisyonlar marifetiyle yazma eser katalogları üzerine önemli çalışmalar yaptırılmış,² ayrıca resmi kurumlardan bağımsız olarak münferit anlamda da bu alanda eserler yayımlanmıştır.³ Kültür mirasımızın önemli bir parçasını oluşturan yazma eserlerin kataloglarının yayımlanması özellikle araştırmacıların çalışmalarına yardımcı olması açısından önemlidir. Farklı kişi ve kurumlarca hazırlanan kataloglarda uluslararası kütüphanecilik prensiplerine uygun, belli standartları haiz usuller takip edildiği takdirde bu kataloglardan yararlanmak daha da kolaylaşır.

Kataloğu bulunmayan bir yazma eser kütüphanesinden yararlanabilmek çok çetin bir iştir. Günümüzde, açık raf sistemi ile çalışan herhangi bir kütüphanede rafların arasında dolaşarak araştırma konusu olan kitap seçilip bulunabilir. Ancak bu durum bir yazma eser kütüphanesi için geçerli değildir. Bunun için kütüphanenin fihristine (listesi), defter kataloğuna yahut kartotekslerine bakmak veya varsa matbu kataloğuna bakmak zorunluluğu vardır. Yazma eserlerden layıkıyla yararlanılabilmek için yazma eser katalogları büyük öneme sahiptir. Bu itibarla gerek yurt dışında gerekse Osmanlı döneminden başlayarak Türkiye’de yazma eser kataloglaması ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Yazma eser kataloglarının özellikle sosyal bilimlerde çalışan araştırmacılar açısından büyük önemi vardır. El yazması eser(ler) üzerine çalışacak bir araştırmacının konu tespitinden sonra yapması gereken ilk iş yazma eser kataloglarını taramaktır.

Kur’ân’la başlayan yazılı İslâm kültürü, İslâm âlimlerinin asırlar boyu devam eden çabalarıyla muazzam bir yazılı kültür haline gelmiştir. İslâm medeniyetinde modern ilmin ortaya çıkmasına kadar mevcut olan ve toplumun ihtiyaç duyduğu hemen hemen tüm ilim sahasında kitap yazılmıştır. Çeşitli konularda yazılan bu kitapları Niyazi Ünver⁴ şöyle tasnif etmiştir: Din ilimleri (tefsir, kıraat, tecvid, usul-i tefsir, hadis, icazet, şemail, kelim, fıkıh, usul-i fıkıh, feraiz, adab-ı şer’iye, zühd-tasavvuf, mevaiz, dini ahlak, havas ed’iye); dil ilimleri (hat, sarf, nahiv,

² Bu çalışmaların en önemli ve kapsamlı olanı *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu*’dur. (TÜYATOK). Bu çalışma, 1978 yılında önce Ankara’da, 1979 yılında da İstanbul’da başlatılmıştır. İki büro halinde Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak yürütülen bu çalışmaların gayesi, Türkiye’deki yazma ihtiva eden büyük küçük koleksiyonların kataloglanarak basımı ve daha sonra da bunlar üzerinden yapılacak olan bir toplu katalogdur. Bu kataloglamada her şehir trafik koduna göre numaralanmıştır. Yani 34 İstanbul’daki, 06 ise Ankara’daki yazmaları ihtiva etmektedir. (Günay Kut, *Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, C. I, s. XIII, İstanbul, 1989.)

³ Bu çalışmalara da Abdülbaki Gölpınarlı tarafından hazırlanan *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu*, Günay Kut tarafından hazırlanan *Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, Ali Rıza Karabulut tarafından hazırlanan *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe, Farsça, Arapça Yazmalar Kataloğu*, Fehmi Edhem Karatay tarafından hazırlanan *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu* ve *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu* gibi önemli kataloglar örnek verilebilir.

⁴ Niyazi Ünver, *Yazma Kitaplar* [çevrimiçi], 2008. (<http://www.yazmalar.gov.tr>).

lûgat); edebiyat (şiiir, şiiir tenkidi, aruz, kafiye, edeb, belagat, meani, inşa sanat, atasözleri, folklor, masal, destan); tarih (siyasi-askeri tarih, medeniyet tarihi, siyer, megazi, ensab, biyografi, tabakat, menakıb, ilim tarihi, münşeât, dinler tarihi); coğrafya; felsefe (ilahiyat, mantık, cedel, siyaset, ahlak); riyaziyat (hesap, cebir, mesaha, hendese, vefk, astronomi, astroloji, mikat, musiki, mevazîn-mekayil, meteoroloji); fizik (hey'et, optik, ilmü'l-ahcar ve'l-meadin, cerrü'l - eskal, fenn-i harb); kimya (simya, çeşitli el sanatlarına dair kitaplar); tıp (genel tıp, cerrahi, baytarlık); zooloji (hayvanat, baznameler); botanik (filaha, nebat); sihir; rüya tabiri; ansiklopedik eserler, fihristler.

YAZMA ESER TAVSİFİ NASIL YAPILMALIDIR?

Bir kataloğun oluşturulmasında en önemli adım bibliyografik künye (tespit) fişinin hazırlanmasıdır.⁵ Künye fişi, yazma eserin künyesini tespit etmekle uğraşan kişinin doldurduğu ve bir yazma eser kataloğunda bulunması gerekli künye bilgilerini içeren çeşitli boyutlarda hazırlanmış formdur. Bu fişler daha sonra sistematik olarak sıralanıp gerekli tashih ve kontroller yapıldıktan sonra hazırlanacak kataloğun tarzına uygun şekilde baskıya hazır hale getirilmiş olur. Ünver tespit fişlerinde olması gereken bölümleri şu şekilde sıralamıştır:

Bulunduğu yer: Kütüphanenin bulunduğu il, ilçe adı,

Kütüphane ve koleksiyon adı,

Müellif: (mütercim, şarih, muhaşşi vb.) adı, şöhreti, lâkabı, öz adı, baba, dede adı, varsa nisbeti (doğduğu yere veya mensup olduğu dinî tarikata göre) ve doğum, ölüm tarihleri ile birlikte verilir.

Eserin adı: Müellifin kitabında verdiği şekliyle ve ayrıca telif tarihi de bulunabilir.

Dili: Eserin hangi dilde yazıldığı.

Cilt sayısı: Eser birden fazla ciltten meydana gelmiş ise, her cilt için ayrı künye fişi yapılır.

Tarihi: Telif ya da tercüme tarihi.

Varak sayısı: Basma eserlerdeki sayfaya karşılık, yazma eserlerde yaprak (varak) sayısı kullanılır. Eğer esere önceden yaprak numarası konmamışsa, metnin başladığı ilk yapraktan itibaren numaralanır ve numaralar soldaki sayfanın üst köşesine kurşun kalemle yazılır. Eğer metinden önce yazılı yapraklar varsa onlar ayrıca numaralanır ve artı (+) işareti ile gösterilir. Mecmuatü'r-resail ve külliyyatlarda baştan sona kadar devam eden bir numara verilir ve içlerindeki her eser için ayrı tespit fişi yapılarak, kitap içinde buldukları yaprak numaraları a ve b yüzleri de belirtilerek kaydedilir. Eğer eserin yaprakları önceden numaralanmışsa bir defa kontrol edilmesi faydalı olur. Herhangi bir atlama veya tekrar varsa düzeltilir. Yaprak "yk" kısaltması ile gösterilir. 245 yk., 11+158 yk., 184 + 2yk., 33b-75a gibi.

⁵ Bu konuda bkz. Berker, Parmaksızoğlu 1958.

Ölçüsü: Yazma eserlerde ölçü, dış ve iç ölçü olarak tespit edilir ve milimetre " mm " şeklinde yazılır. Dış ölçü, kitabın yaprağının boy ve enini gösteren ölçüdür. Kitabın dışından ve cildinden ölçü alınmaz. İç ölçü, kitabın yaprağı üzerinde yazının bulunduğu alanın ölçüsüdür. Bazı yazma eserlerde yazının etrafı bir cetvel ile çerçevelenmiştir. Bazılarında ise cetvel yoktur. Cetvel yoksa başlıksız tam metinli sayfanın ölçüsü alınır. İç ölçü tespit edilirken kitabın baş, orta ve son kısımlarında birkaç yerden kontrol edilmesi gerekir. Eğer bu ölçüler farklı ise, o zaman başka anlamında "bb" kısaltması ile gösterilir.

235 x 160 - 180 x 120 mm.

235 x 160 - bb x bb mm. gibi.

Satır: Başlıksız ve tam metinli bir sayfada bulunan satır sayısı sayılır ve kaydedilir. Satır sayısı için "st" kısaltması kullanılır. Kitabın baş, orta ve son sayfalarında satır sayıları kontrol edilir. Eğer satır sayısı bütün sayfalarda aynı ise 13 st., 25 st. şeklinde kaydedilir. Değişik sayfalarda satır sayıları farklı ise başka başka anlamında " bb " kısaltması ile "bb. ", " st." olarak kaydedilir.

Sütun: Manzum eserlerde, divanlarda, eserin kaç sütun halinde yazıldığı yani bir sayfada kaç sütun olduğu " stn. " kısaltması ile gösterilerek kaydedilir ; 3 stn., 4 stn. gibi. Bu kayıt için tespit fişinde ayrı bir bölüm yoksa da satır kaydı yanına yazılması gerekir.

Hattın cinsi: Yazının cinsi ile birlikte hattatın adı, istinsah tarihi ve yeri de yazılıdır.

Tezhip ve tezhibin cinsi: Eserin hangi bölümlerinin zahriye, serlevha, konu veya bölüm başlıkları: "Hâtime, Kur'an-ı Kerim'lerde ayrıca sûre başlıkları, cüz, hizib işaretleri vb. gibi" ve hangi sayfalarının tezhipli olduğu ve tezhibin derecesi tezhipli, nefis tezhipli ve pek nefis tezhipli olarak kaydedilir. Minyatür, şekil, resim, levha, plân, harita vs. eserin içinde kaç tane oldukları ve buldukları yapraklar a ve b yüzleri belirtilerek kaydedilir.

Cildin cinsi: Cildin çeşidine, özelliğine ve sanat değeri taşımasına göre; pek nefis, nefis olarak nitelendirilir.

Kitabın fiyatı: Eski vakıf kitaplar için bunun tespiti güçtür. Ancak son devirlerde satın alınanlar için yazılır.

Nereden ve ne suretle geldiği, tarih: Kitabın kütüphaneye ne suretle geldiği, bağış, devir, satın alma ve hangi tarihte geldiği kaydedilir.

Tasnif numarası: Yazmanın Dewey onlu sisteme göre konu numarasıdır.

Eski kayıt: Kitabın bulunduğu önceki koleksiyonda taşıdığı numaradır.

Açıklamalar: Bu açıklamalar bölümünde kitapta görülen ve fişte ayrı bir yeri olmayan önemli özellikler, kitabın muhtevası ve kitabın fizikî durumu ile ilgili bazı hususlar (başı eksik, sonu eksik, yaprakları rutubetli veya okunmaz durumda vb.) yazılır. Bu açıklamalar bu bölüme sığmadığı takdirde fişin arkasına veya ek bir kâğıda yazılabilir.

Müjgan Cunbur⁶ bir yazma eserin bibliyografik nitelemesi yapılırken o yazma kitap içindeki unsurlara bibliyografik künyesinin fiş üzerinde tespitiyle o yazmanın fişlenip değerlendirilmesinin yeterli sayılamayacağını; bunun yanında şu değerlendirmelerin de yapılması gerektiğini ifade eder:

- a) Yazarı, çevireni, şarihi (şerh edeni) ya da muhaşşisi (haşiye yazanı) yazmanın o nüshasında yazılı olmadığı durumlarda, yazarın ya da yazar sayılan şarih ve muhaşşi gibi şahısların ve çevirenlerin aranıp bulunması,
- b) Yazar ve yazar sayılan şahısların doğum ve ölüm tarihlerinin tespiti suretiyle eserin yazıldığı çağın aşağı yukarı bulunması, (bu unsur eserin telif tarihinin bilinmediği hallerde bilhassa önemlidir.)
- c) Kitap adı, içinde yazılı olmayan bir yazma eserin asıl adının bulunması,
- d) Kitabın yazıldığı (telif) tarihin bulunması,
- e) Yazmanın yazar, yazar sayılan şahısların ya da çevirenlerin el yazısı ile yazılmış, düzeltilmiş ya da onların hattıyla yazılmış nüshadan istinsah edilmiş olması,
- f) Yazma kitabın basılıp basılmadığının tespiti, diğer yazma nüshalarının sayısı, elimizdeki nüshanın bunlar ve basmalar arasındaki yeri ve değeri,
- g) Yazmanın müstensihî, hattatı bakımından değeri, istinsah tarihi olmadığında hattatının yaşadığı yıllara göre yazma eserin aşağı yukarı yaşının tespiti,
- h) Yazmanın baş ve sonuna, sayfa kenarlarına yazılmış çeşitli kayıtlar, basılmış mühürler bakımından değeri,
- i) Eserin tezhip, minyatür, cilt ve yazı bakımından sanat değeri,
- j) Kağıt cinsinin tespitiyle istinsah tarihi bilinmeyen bir yazmanın yaşının bulunması.

Yukarıda bahsettiğimiz kriterler çerçevesinde yazma eserlerin her cihetini yansıtacak kataloglar, bu zengin mirası tanıma ve tanıtmaya yolunda önemi yadsınamaz birer kılavuz mesabesinde.

Yazımızın başında künyesini verdiğimiz eser, Gazi Üniversitesinin malî ve akademik personel desteği ile bir proje kapsamında hazırlanmış olup hazırlayanların ifadesiyle Arnavutluk Devlet Arşivlerinde bulunan Türkçe, Arapça ve Farsça el yazması eserlerin listesinin oluşturulması, değerlendirilmesi ve katalog haline getirilerek bilim dünyasına tanıtılması amacını gütmektedir. Verdiğimiz bilgiler ışığında katalog, Gazi Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Rıza Ayhan ve Arnavutluk Devlet Arşivleri genel müdürü Şaban Sinani sorumluluğunda 2000 yılında Gazi Üniversitesi'nde başlatılan bir çalışmanın sonucu olarak Türkiye'den Prof. Dr. Alemdar Yalçın, Yrd. Doç. Dr. Gıyasettin Aytaş, Dr. Hacı Yılmaz, İngilizce çevirileri yapan Yrd. Doç. Dr. Cemal Çakır; Arnavutluk'tan Kastriot Yahya, Anila Shehu, Kujtim Nuro, Dirita Cetakun, Kaliopi Naska ve Ggjinovefa Puto tarafından hazırlanmıştır.

⁶ Müjgan Cunbur, *Yazmaların Fişlenmesinde Faydalanılan El Kitapları*, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, C. VIII, S. II, s. 4-5, Ankara, 1959.

İçerisinde 199 adet Türkçe, 118 adet Arapça, 19 adet Farsça, 1 adet Arnavutça, 132 adet dili hakkında bilgi verilmeyen ve 26 adet karışık dilli (Türkçe-Farsça, Türkçe-Arapça, Arapça-Farsça, Türkçe-Arnavutça vs.) eser yer alan *Arnavutluk Devlet Arşivleri Osmanlı Yazmalar Kataloğu*'nu incelemeye geçebiliriz.

I) Tasnif Sistemi

I.1. Eserlerin sıralanış sistemi:

Öncelikle katalogdaki eserlerin muhteva olarak bir tasnife tâbi tutulmadığını ve hatta hazırlayanlar tarafından eser sıralamasında nasıl bir yol takip edildiğinin de belirtilmediğini ifade etmemiz gerekir. Eserlerin kütüphane raflarındaki sıraya göre kataloga yerleştirilmiş olması ihtimal dâhilindedir. Örnek olmak üzere ilk beş kitabın sırasıyla “Kurân-ı Kerîm”, “Risâle-i Tıb”, “İlm-i Hâl”, “Gülistan” ve “Kurân-ı Kerîm” olduğunu söylersek, ne eser / müellif adına göre alfabetik ne konu ne de dile göre tasnif uygulandığı anlaşılacaktır. Bu, bir yazma eser kataloğu için büyük bir eksikliklerdir. Çünkü bu katalogu kullanacak araştırmacıyı, bir eser bilgisine ulaşmak için katalogu eserin bulunduğu yere kadar gözden geçirmesi gibi bir zorluğa sevk edecektir.

I.2. “Dizin” bulunmayışı:

Katalogda herhangi bir “dizin” bulunmamaktadır. Yukarıda bahsedilen tasnifsizlikten başka katalogda dizinin de bulunmayışı okuyucunun işini büsbütün zorlaştırıcı niteliktedir. Dizinin amacı, eserde arananların kolay bir şekilde bulunmasına yardımcı olmaktır. Buradan hareketle bu katalogda bir eseri, bir şairi veya bir müstensih arayan kişinin bu bilgilere ulaşması hayli zaman alacaktır. Eser, müellif, müstensih adlarına göre yapılacak bir dizinin bulunmaması kuşkusuz ki çok büyük bir eksikliklerdir. Bunun üzerine künyelerin yazar ve eser adı gözetilmeksizin sıralanması da eklenince eserden yararlanmak neredeyse imkânsız hâle gelmektedir.

II. Bibliyografik Künyeler

II.1. Bibliyografik künyelerdeki sistemsizlik:

Katalogda, eserlerin künyeleri hakkında verilen bilgilerde de tam bir istikrar olmamakla birlikte ekseri şu kayıtlara ulaşmak mümkündür: a) Eserin adı, b) Müellif/Müstensih adı, c) Telif/İstinsah tarihi, d) Eserin dili, e) Yazmaların ebatları (sadece dış ebatlar), f) Varak sayısı, g) Kayıtlı olduğu kaynaklar (katalogun kaynaklar kısmında verilen kaynaklar içinde). Saydığımız nitelikler dışında bazı eserlerin cilt özellikleri, kütüphaneye ne yolla geldiği, tezhipli olup olmadığı, maddî değeri hakkında öznel yargılar gibi çeşitli niteliklerden de bahsedilmiştir.

Katalogda eserlerin künye bilgileri verilirken belli bir sıra ve sistem gözetilmemiştir. Mesela 6 numaralı eserde sıralama müellif, müstensih, eserin dili, ebatları, cilt özellikleri, sayfa/varak sayısı, müellif hakkında çeşitli açıklamalar ve eserin hangi kaynaklarda bulunduğu bilgileri sırasına göre verilirken 21 numaralı eserde varak/sayfa sayısı, eserin dili ve ebatları; 31 numaralı eserde açıklama, telif tarihi, eserin dili, içeriği, ebatları ve sayfa/varak sayısına göre bir sıralama; 32 numaralı eserde açıklama, istinsah tarihi, düzenleyeni, eserin eksiklik

durumu ve ebatları sırasına; 103 numaralı eserde ise varak/sayfa sayısı, açıklama, telif tarihi ve yeri, içeriği, ebatları ve dili sıralaması ile verilmiştir. Bu karmaşa, eser boyunca devam etmektedir.

II.2. Eser isimlerini belirtmedeki hata ve tutarsızlıklar:

Katalogda bazı eserlerin (48, 239, 244, 287, 357, 441, 475, 488) isimleri tespit edilemediği için bu konuda bir bilgi verilmemiştir. Ancak 172-a, 370 ve 401 numaralı eserlerin de isminin tam olarak tespit edilemediği bilgisi verilirken bu eserlere *Kitab-ı Molla Lodi* (172-a), *Kitab fi'l-Fıkh* (370) ve *Kitab-ı Akaid* (401) isimleri verilmiştir. Aynı olan iki durumda iki farklı yol izlenince ortaya tutarsızlık çıkmıştır. Ya ismi belirlenemeyen bütün eserler için isimlendirme konusunda bilgi verilmemeli ya da bu eserlerin hepsine içeriklerine göre birer isim verilerek künyede belirtilmeliydi.

Katalogda 36 numaralı eserin ismine *Mesnevî* denmiştir. Eser mesnevi nazım şekliyle yazılmış olabilir. Ancak bir eserin ismi sadece mesnevi olamaz. Nitekim yukarıda bahsi geçen *Şâh u Gedâ*, *Hüsn ü Aşk* ve *Leylâ vü Mecnûn* gibi eserler de mesnevidir.

79 numaralı esere Bektâşî Nefesleri ismi verilmiş ancak eserin içinde Ali Şir Nevâî'nin divanının yer aldığı bilgisi kaydedilmiştir. Burada akla gelen iki soru vardır: Biri bu eser şiir mecmuası mıdır? İkinci ise eserin içerisinde Bektâşî nefesleri var diye mi bu ad verilmiştir yoksa eserde kayıtlı isim bu mudur? Bu sorulara katalogda cevap yoktur. 79 numaralı eser hakkındaki bir yanlış da dilinin Farsça ve Türkçe olduğunun söylenmesidir. Eserin içinde şiirler olduğuna göre 'Eserde Farsça ve Türkçe şiirler vardır.' denmelidir.

72, 232 ve 288 numaralı, aynı olan eserlerin isimlendirilmesi ve dili hakkında verilen bilgiler de tutarsız ve hatalıdır. 72 numaralı eserin ismi *Muhammediye*, 232 ve 288 numaralı eserlerin ismi ise *Tarikat-ı Muhammediye* olarak verilmiştir. 72 numaralı eserde, dil hakkında bir bilgi verilmemiş, 232 ve 288 numaralı eserlerde ise dil, Arapça olarak belirtilmiştir. Öncelikle müellifi (Yazıcıoğlu Mehmed bin Sâlih Gelibolulu) aynı olan bu eserlerin isimlerinin farklı şekilde verilmesi bir hatadır. Burada yukarıda zikredilen iki eserin farklı olabileceği ve katalog yazarlarının bu iki farklı eserin müelliflerini karıştırmış olabileceği akla gelmektedir. Nitekim İmam Birgivî'nin *Tarikat-ı Muhammediye* adlı Arapça bir eserinin olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda *Muhammediye* ve *Tarikat-ı Muhammediye* Yazıcıoğlu'na atfedilerek yine fahiş bir hata yapılmış olur. Daha sonra 72 numaralı eserin dili hakkında bilgi verilmeyip diğerlerinin dili hakkında bilgi verilmesi bir başka hata, bu eserler Yazıcıoğlu'na ait ise eserlerin diline Arapça denmesi de hata silsilesindeki son noktadır. Yazıcıoğlu Mehmed tarafından kaleme alınmış Arapça Megâribü'z-zamân adlı eserin, yine şair tarafından yapılmış manzum serbest bir çevirisinden ibaret olan *Muhammediye*, Türkçedir ve Türk edebiyatının en önemli dinî mesnevîleri arasında yer almaktadır. Diğer yandan *Tarikat-ı Muhammediye* adlı eserlerin (232, 288) dilinin Arapça olduğu bilgisinin verilmesi daha önce bahsettiğimiz müelliflerin karıştırılmış olabileceği ihtimalini de kuvvetlendirmektedir. Buradan hareketle iki şekilde de katalogun hataya düştüğünü söylemek mümkündür.

Yine farklı ve garip bir özellik de şiir mecmualarına kimi yerlerde (102, 103, 117, 119, 221) “Şiir Antolojisi” veya “Bektâşî Şiir Antolojisi” gibi isimler verilirken kimi yerlerde (115, 229, 312, 339, 342, 348) *Mecmua-i Eş’âr*, *Şiir Defteri*, *Mecmaü’l Eş’âr*, *Eş’âr* gibi isimler verilmiştir. Aynı türden eserlerin pek çok farklı adla anılmasının izahı yoktur.

Katalogda birkaç yerde aynı ciltte şu kadar eser var diye cildin içerisindeki eserler tanıtılırken 126 numaralı *Eş’âr* diye adlandırılan eserde altı farklı eserin ismi zikredilmiştir. Bu eserler incelenerek aynı ciltte olduğu belirtilip ayrı ayrı künyeleri çıkarılsa daha doğru ve faydalı bir iş yapılmış olurdu. Bu eserlerle ilgili bir diğer husus da eserin *Eş’âr* diye adlandırılmış olmasıdır. İçinde altı eser bulunan yazmaya da şiir mecmuasına da *Eş’âr* denmesi de yine başka bir hata ve tutarsızlıktır.

63 numaralı eserin ismi *Enâm* (varlıklar, yaratılmışlar) olarak zikredilirken aynı olan 178, 394, 396, 436, 461,474 numaralı eserlerde isim bilgisi *En’am* (içinde bazı âyet ve dualar bulunan kitapçık) şeklinde verilmiştir. İkinci yazımı *En’âm* şeklinde düzelterek doğru olan budur diyebiliriz. Çünkü katalogda bu isimle yer alan bütün eserler içerisinde dua ya da âyet barındırmaktadır.

Yine aynı olan eserlerin isimlendirilmesi konusunda katalogda şöyle bir istikrarsızlık göze çarpmaktadır. Bunu birkaç örnekle gösterecek olursak, 32, 39, 52 numaralı eserlerin ismi *Kitâb-ı Ed’iyye*; 206, 230, 478 numaralı eserlerin ismi *Kitâb-ı Ed’iye*; 140, 261 numaralı eserlerin ismi de *Kitâb-ı Ediyye* şeklinde olmak üzere üç farklı imla ile karşımıza çıkmaktadır. 169 ve 417 numaralı eserlerin *Kitab-ı Remil*, 323 ve 346 numaralı eserlerin de *Kitab-ı Reml* şeklinde verilmesi de eser isimlerinin imlasında bir düzene bağlı kalınmadığını başka bir ifadeyle bu konuda bir dikkat gösterilmediğini ortaya koymaktadır.

Katalog Türkçe, İngilizce ve Arnavutça olarak üç dilde hazırlanmıştır. İngilizce ve Arnavutça çevirilerde eserlerin ismi genellikle verilmemekle birlikte bazı yerlerde (110, 172, 188, 193, 384, 388, 451, 493) Arnavutça çevirilerde eser isimlerinin verildiğini görüyoruz. Bu durumda eser isimleri, ya her iki çeviride de verilmeli yahut hiç verilmemeliydi.

Yukarıda bahsettiğimiz, çevirilerde eser isminin verilmesi konusunda 384-b numaralı eserin isminin Türkçe *Melheme-nâme* karşılığında Arnavutça *Mülhime-nâme* şeklinde verilmesinden doğan tutarsızlık göze çarpmaktadır.

II.3. Müellif belirtmedeki eksiklikler:

Katalogda 20 numaralı eser olan *Kitâb-ı Şâh u Gedâ’nın* müellifinin belli olmadığı söylenmiştir. Kaynaklarda Rahmî Pîr Mehmed Çelebi’ye, Dukâkin-zâde Yahyâ Bey’e ve İmam-zâde Ahmed bin Mehmed Efendi’ye ait olmak üzere üç ayrı esere rastlandığı söylenmektedir. Bu eserin, eldeki nüsha ile zikredilen şairlerin eserlerinin birer nüshasını karşılaştırarak veya basılı kataloglardan bir tarama ile müellifi bulunabilirdi.

Yine katalogda 196 numaralı olan eserde “Farsça olan divanın kime ait olduğu belirlenmemiştir.” kaydı vardır. Şiirlerin mahlas beyitlerinden divanın kime ait olduğu bulunabilirdi. Bu bize divanın incelenmediğini veya incelenmişse bile katalog hazırlayanların bunu ortaya çıkaracak derecede Farsça bilgilerinin olmadığını gösterir.

II.4. Eserlerin dilinin belirtilmesindeki eksiklik / tutarsızlıklar:

Eser tespitlerinde bir başka çelişkili durum da eserlerin hangi dilde olduğu konusundadır. Eserlerin çoğunun dili belirtilmekle beraber bazılarının (285, 394 vs.) belirtilmemiştir. Bu eserlerin dili ancak okununca belirlenebilir. Bir eserin dilinin belirlenmemesi için ya eserin okunamayacak kadar kötü durumda ya da esere hiç göz atılmamış olması gerekir. Birinci ihtimal için katalogda herhangi bir kayıt olmadığına göre ikinciye doğru kabul etmek durumundayız. Elbette üçüncü bir ihtimal olarak da “dalgalılık, kayıtsızlık” gibi akademik veya meslekî bakımdan olmaması beklenen bir durumdan da bahsedebiliriz. Dil belirtme konusunda bir hata da 398 numaralı eserin dili hakkında “Türkçe olarak Süleyman isimli biri tarafından istinsah edilmiştir. Bez cilt içindedir. Farsçadır.” denmesidir. 130 numaralı eserin dili hakkında da önce Arapça-Farsça deyip daha sonra Türkçe denmesi de aynı hatadır. Bu büyük hata ve çelişkiler kanaatimizce çalışmanın ehemmiyetinin anlaşılmasından ve bir an önce bitirme aceleciliğinden kaynaklanmaktadır. Kataloğu incelediğimizde Arapça eserler (21, 441, 451-b, 475 vs.) hakkında kayda değer bilgiler verilmediğini görüyoruz. Bu eserler hakkında bilgi veril(e)meyecekse katalog, Türkçe yazmaları kapsayacak şekilde hazırlanmalıydı. Arapça eserlerle ilgili bir diğer hata da eser isimlerinin (21, 24, 65, 108, 110, 152, 172-a, 206, 315, 323, 367 vs.) Farsça tamlama şeklinde verilmesidir (*Ahvâl-i Mü'minîn*, *Risale-i Felsefe* vs.) ki Arapça bir eserin ismi, Farsça tamlama ile yazılmaz.

Giriş kısmındaki yazıda (Gazi Üniversitesi ve Kültür Miraslarımız) katalogun içerisinde 261 adet Türkçe, 200 adet Arapça ve 34 adet de Farsça eser olduğu söylenmiştir. Kataloğa baktığımızda daha önce de belirttiğimiz gibi içerisinde 199 adet Türkçe, 118 adet Arapça, 19 adet Farsça, 1 adet Arnavutça, 132 adet dili hakkında bilgi verilmeyen ve 26 adet karışık dilli (Türkçe-Farsça, Türkçe-Arapça, Arapça-Farsça, Türkçe-Arnavutça vs.) eserin bulunduğunu eserlerin künye bilgilerinden çıkarabiliyoruz. Bu durumda öncelikle mezkûr yazıda verilen rakamların neye göre verildiği merak konusudur. Daha sonra eğer yazıda verilen rakamlar doğru ise eserlerin künyesinde verilen bilgilerle neden çeliştiği de ayrı bir soru olarak önümüzde durmaktadır. Dili hakkında künyelerde bilgi verilmeyen eserlerin bu rakamların içine dâhil edilmesi bu eserlerin dilinin bilindiğini gösterir. O halde bu eserlerin künyelerinde dil bilgileri neden verilmemiştir? Bazı eserlerin de iki veya üç dille (karışık dilli) yazıldığı söylenmiş ancak yazıda verilen dil sınıflamasında bu eserler müstakil olarak değil diğer eserler içerisine dâhil edilerek değerlendirilmiştir.

Yine 312 numaralı eser için “çok yeni bir Türkçe ile yazılmıştır.” nitelemesine yer verilmiştir. Burada da anlatılmak istenenin ne olduğu belli değildir.

210 ve 213 numaralı eserlerin dili için “İçinde Arnavutça el yazısı bazı bölümler de bulunmaktadır.” ve “eserin içinde Arnavutça kısımlar da vardır.” bilgileri verilmiştir. Bu ifadelerden anlaşıldığına göre bu iki eser karışık dillidir. Öyleyse bu eserlerin Arnavutça ile beraber hangi dilde yazıldığı meçhul kalmaktadır.

II.5. İstinsah kaydına dair bilgilerdeki tutarsızlıklar:

Katalog, müstensih ve istinsah tarihi belirtme yönünden de eksik ve tutarsızdır. Bazı eserlerde müstensih ve istinsah tarihi varsa belirtilmiş yoksa “belirlenememiştir” veya “yoktur” diye belirtilmiştir. Ancak bazı eserlerde bu konulara hiç değinilmemiştir. Katalogda bazı eserlerin (315, 329, 333 vs.) “müellifi, müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir” denilirken diğer birçok eserde (182, 210, 230, 262 vs.) “müellifi ve istinsah tarihi belli değil” denilmiştir. Kanaatimizce müellif ve müstensih kavramları birbirine karıştırılmıştır. Müellif hem kendi anlamına hem de müstensih anlamına kullanılmıştır. Bir de risâle ve şiir mecmualarında genellikle müellif, mürettip ve müstensih aynı kişidir. Bu eserler (25, 418, 490) için “müellifi ve müstensihi belli değildir.” gibi ayrı ayrı bilgi vermeye gerek yoktur.

386 numaralı esere “çok fazla bir özelliği olmayan eser, 16 ve 17. yüzyıllara ait olup” bilgisi verilmiştir. Peki, bu eser hangi yüzyıla aittir ve katalog hazırlayıcıları bu kanaate nereden varmışlardır? İlgili künyede bu soruların cevabını bulamıyoruz? Birçok eserin (111, 114, 124, 191, 216, 229, 269, 307, 369, 386) istinsah kaydı belirtilmediği hâlde muhtelif yüzyıllara ait olduğunun kaydedilmesi de katalogun ilginç hâllerindedir. Katalogda işaret edilmemesine rağmen mezkûr eserlerin bu yüzyıllara ait olduğu kanaatine cilt özellikleri, kâğıt cinsi ve tezyinatı gibi fizikî özelliklerden yola çıkılarak varılmış ise istinsah tarihi bilinmeyen bütün eserler için de aynı uygulamaya gidilmesi gerekmez miydi? Kaldı ki salt fizikî özelliklere dayanarak dönem tespiti yapılabilmemesinin ciddi bir meslekî birikim gerektirdiği hatta bunun bile çoğu zaman böyle bir hüküm verebilmeye yetmediği de ortadadır.

Katalogda tarihlerle ilgili hatalar da göze çarpmaktadır. Hicrî / Milâdî tarih belirtmede eğer günü ve ayı belli değilse her Hicrî tarih iki Milâdî tarihe (H. 995 / M. 1586-1587 gibi) tekabül eder. Katalog hazırlanırken bu nokta göz önüne alınmamıştır. Eğer istinsah kaydında gün ve ay bilgisi var da o yüzden kesin bir Miladî tarih verilmişse bunun her bir eser için ayrı ayrı nüsha tavsifinde belirtilmesi gerekirdi. Bu konuda bir başka yanlışlık da 1306 Hicrî tarihinden sonraki her tarihin Rûmî olarak verilmesi gerektiğidir. Birçok eserde (17, 31, 34, 41, 46, 51, 53, 102, 103, 112, 117, 134, 146, 186 vs.) bu önemli noktaya dikkat edilmemiş ve tarihler öylece verilmiştir.

II.6. Satır, sütun ve ebat bilgilerinin verilmemesi:

Katalogda eserlerin satır ve sütun sayısı hakkında hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. Yine başka bir eksiklik de katalogda sadece yazmaların dış ebatları verilir iç ebatları hakkında herhangi bir malumat verilmemesidir. Günümüzde hazırlanan hemen bütün kataloglarda eserlerin iç ve dış ebatları birlikte verilirken burada neden ihtilaf olmuştur, anlayabilmiş değiliz.

Bu iki eksiklik açısından baktığımızda araştırmacılar için olumsuz olan yön, eserlerin hacimlerinin ne olabileceği konusundaki belirsizliktir. Katalogda eserlerin hacminden haber veren tek bilgi varak sayısıdır ki, bir varak 15-20 satır da olabilir, bir risale hacminde de olabileceğinden varak sayısı bu konuda tam bir netice vermez.

II.7. Yazı türü, cilt ve kâğıt özelliklerinin verilmemesi:

Katalogda yer alan hiçbir eserin yazı türü (sülüs, nesih, rik'a vb.) hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Katalogdaki eserlerin dörtte üçünün cilt bilgisi verilmemiştir. Dörtte birlik kısmın cilt özellikleri hakkında da çok kısa (meşin, tahrip olmuş, güzel ciltli gibi) bilgiler verilmiştir. Bir yazma eserin tavsifi yapılırken cilt özelliklerinden bahsedilmesi gerekir. Bu sayede cildinin özelliklerinden ve süslemelerinden hem eserin kaçınıcı yüzyıla ait olduğunu hem de eserin tahribat durumunu öğrenebiliriz.

Katalogdaki eserlerin hiçbirinin kâğıt özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir. Kâğıt özellikleri verilse ve filigran açısından bir inceleme yapılsaydı, eserlerin telif / istinsah tarihlerini belirtmede önemli bir yol olabilirdi.

Cilt, kâğıt, yazı gibi özellikler esere sanat tarihi açısından yaklaşanlar için de bir ön bilgi verecek mahiyette olması bakımından da önemlidir. Katalogda bu özelliklere dair kayda değer bilgiler yer almamaktadır.

II.8. Eser başı ve sonu bilgilerinin verilmemesi:

Katalogdaki bir diğer eksiklik ise eserlerin “baş” ve “son” bilgilerinin verilmemiş olmasıdır. Bu da yine önemli bir eksikliktir. Zira yazma eserlerde “baş” ve “son” bilgileri, araştırmacıların eseri / nüshayı doğru tespiti açısından hayati önemi haiz kayıtlardır.

II.9. Sayfa sayısı bilgisindeki eksiklik / tutarsızlıklar:

Katalogda, eserlerin varak sayılarını belirtme hususunda da tutarsızlıklar vardır. Bu husustaki eksiklik ve tutarsızlıkların birkaç şekilde olduğu dikkat çekmektedir. Bunlardan biri kimi künyelerde “civarında” ibaresinin kullanılmasıdır. Bir yazma eserin sayfa / varak sayısı bellidir. Hâlbuki katalogda 296 numaralı eser tavsif edilirken “43 varak civarındadır.”; 163 numaralı eser tavsif edilirken de “38-40 sayfa civarındadır.” bilgisi verilmiştir. Mevcut bir nüshanın varak veya sayfa sayısının tahmini bir ifadeyle yazılması oldukça ilginçtir. 364 numaralı eserin tavsifinde “Eser 105 varaktır. Türkçe olan eser 21x15 cm. ebadında, 66 varaktır.” diye belirtilmesi de bir başka şaşırtıcı durumdur. 2, 12, 13, 195, 197, 205, 206, 207, 243, 258, 431, 469, 470 numaralarda kayıtlı eserlerin varak / sayfa sayıları ise hiç belirtilmemiştir. Bazı eserlerde “varak”, bazı eserlerde ise “sayfa” sayısı verilmesi de katalogun çelişkili yaklaşımlarındandır. Eğer bir el yazması nüshanın orijinalinde sayfa / varak numarası verilmemişse numaralandırma kütüphaneciler tarafından yapılır ve “varak” (yaprak) numarası verilir. Bazı nüshalarda -özellikle son dönem eserlerinde- günümüz kitapları gibi sayfa numarası verilmiştir. Bu durumda kütüphaneciler ya yeniden varak numarası verirler ya da orijinal sayfa numarasını esas alırlar. Hâlbuki bu katalogda sayfa veya varak tabirlerinin kullanılmasının böyle bir sebebe dayanmadığı ve tamamen karışık ve keyfi yazıldığı anlaşılmaktadır. Katalogun kimi sayfa aralıklarında tamamen “sayfa”, kimi

sayfa aralıklarında ise tamamen “varak” sayısından bahsedilmesi bu keyfiliği açıkça göstermektedir. 16 numaralı eserde “297 varak olarak yazılmıştır. Zaman zaman 400 varak, genellikle de 250 sayfa civarında olan bu eser” şeklindeki bu açıklamadan ne anlamalıyız? Eğer bununla eserin diğer nüshalarındaki varak sayıları kastediliyorsa herhâlde anlatım şekli böyle olmamalıydı. Katalogdaki 5 numaralı eserde “sayfa adedi tespit edilememiştir” denmektedir. Sonrasında gelen “başı ve sonu eksiktir” ibaresi de buna dayanak olarak söylenmiş gibidir. Bir eserde her ne olursa olsun varak veya sayfa sayısı tespit edilir. Baştan ve sondan eksik olsa bile o haliyle varak sayısı belirtilir ve daha sonra nüshanın eksik olduğu söylenir. Eser eksikse amaç zaten eserin ilk elden çıktığındaki varak sayısını bulmak değil mevcut varak sayısını belirtmektir.

Katalogda okuyucu için eserlerin hacmine dair tek bilgi kaynağı varak / sayfa sayısıdır. Birçok yerde eserlerin varak / sayfa sayısı da belirtilmeyince, üstüne üstlük kimilerinde bu bilgi hiç verilmeyince durum büsbütün anlaşılmasız hâl almıştır.

II.10. Eserin diğer nüshalarının verilmesindeki eksiklik / tutarsızlık:

Eserlerin başka nüshalarının olup olmadığı konusu da katalogda çelişkili ve muğlaktır. Kimi eserlerle ilgili olarak başka nüshalarının bulunup bulunmadığına dair bir bilgi verilmezken kimilerinde *Keşfuzzunun* ve *Osmanlı Müellifleri* gibi biyografik / bibliyografik bazı kaynaklara gönderme yapılmıştır. Az sayıda eser için yapılan bu uygulamanın diğerlerinden esirgenmesinin bir izahı da bulunmamaktadır. Elbette sağlıklı ve yararlı olanı, eserlerin tespit edilebilen diğer nüshalarından birkaçının yerini göstermektir. Bu husustan hiç bahsedilmemesi de bir tercihtir ve elbette makuldür. Ancak katalogda bu iki yol da seçilmemiştir.

II.11. Cönk, şiir mecmuası ve risale mecmuası türünden eserlerin dökümü konusundaki eksiklikler:

Katalogun bir başka eksiği de cönk ve şiir mecmualarının dökümünün yapılmamış olmasıdır. Özellikle edebiyat araştırmacıları açısından bu, büyük bir eksikliktir. Bir katalogda cönk ve şiir mecmuası tavsifi yapılıyorsa bize göre mutlaka o cönk ve şiir mecmuasının dökümü de yapılmalı ve hangi sayfalarda hangi şairlerin şiirlerinin olduğu kaydedilmelidir. Böylelikle hem araştırmacıya kolaylık sağlanır hem de katalog daha işlevsel hale gelir. Döküm yapma konusunda divanlarda da bir tutarsızlık vardır. Katalogda bazı divanlarda (362, 364 vs.) bulunan nazım şekillerinin dökümü yapılmış, bazılarının (62, 95, 195, 196 vs.) ise yapılmamıştır.

Risâle mecmualarının künyeleri verilirken de aynı hata yapılmıştır. Mesela 28 numaralı eser olan *Resâil-i Kemal Paşa*'da 13 adet risale bulunduğu söylenmiştir. Bu risalelerin isimleri ve sayfa numaralarının belirtilmesi gerekirdi. Bu şekilde cönkler, şiir mecmuaları ve risâle mecmuaları kapalı bir kutu gibi kalıyor. Kutunun dışı ne kadar tarif edilse de içinden bîhaber olduğumuz için faydalı olmaz. Bu tür eserlerin künyesini verirken kutuyu açıp içindekileri çıkarmamız gerekir. Risaleler konusunda bir başka hata da 188 numaralı eserin künyesi verilirken yapılmıştır. “Aynı ciltte iki eser vardır” denip üç eser ismi zikredildikten başka esere olması gereken üst adın (risâle mecmuası / mecmû'atü'r-resâil) verilmemesi bir başka hatadır.

II.12. Eser tavsifinde hatalı veya gereksiz bilgi verilmesi:

Katalogda 350 numaralı eser olan *Şerh-i Zafer-nâme* adlı eser için “Ziya Paşa’nın *Zafer-nâme* adlı eserine ismi bilinmeyen biri tarafından yapılan şerh” olduğu bilgisi verilmiştir. Bilindiği gibi Ziya Paşa kendi eserini yine kendisi şerh etmiştir. Bilinmeyen başka bir şerh olma ihtimali de vardır ancak daha sağlıklı bilgi için bu eser Ziya Paşa’nın şerhi ile karşılaştırılmış olmalıydı. Karşılaştırıldıysa da bu bilgi eser tavsifinde belirtilmeliydi. Eser bu şekilde muallakta bırakılmıştır.

Bir diğer önemli hata da 78 numaralı eser olan Şeyh Gâlib’in *Hüsn ü Aşk* adlı eserinin, Fuzûlî’nin *Leylâ vü Mecnûn* adlı eserine nazire olarak yazıldığı söylenmesidir. Bu bilginin kaynağını bilmiyoruz. Kaldı ki bu bilgi doğru bile olsa eser künyesinde bu tür bilgilere yer verilmesi âdetten değildir. Kaynaklarda yer almayan bu bilgi veriliyorsa da kaynağı belirtilmelidir.

Yine katalogda 384-b numaralı eser olan *Melheme-nâme* için “Büyü ve fal ile ilgilidir.” denmiştir. Melheme büyü ve fal kitabı değil, tabiat olaylarından hareketle ne zaman ne yapılacağını anlatan veya bunlardan birtakım çıkarımlar yapan eserlerin genel adıdır.

Katalogda yer alan 16 ve 88 numaralı eserler (*Velâyet-nâme*) aynı eserdir. Ancak eserin birinin Hacı Bektaş Velî’ye (16) diğerinin de Hacım Sultan’a (88) ait olduğu söylenmiştir.

Eserlerin künyeleri oluşturulurken gerek fiziksel gerekse muhteva özellikleri ile ilgili öznel değerlendirmeler yapılmıştır. Mesela 96 numaralı eserin maddî değer taşımadığı söylenmiştir. 305 numaralı eser de yine aynı şekilde “Maddî bir değeri ve antik özelliği olmayan” şeklinde nitelenmiştir. Daha önce de bahsi geçen 78 numaralı eser olan *Hüsn ü Aşk* için “Şiirin en güzel örneklerini içeriyor.” denmiştir. Yine böyle öznel bir bilgiye de katalogda hiç gerek yoktur. Bu konuda katalogdaki örnekler daha da çoğaltılabilir. Hâlbuki bir yazmalar kataloğundan beklenen bunlar değildir. Başka bir ifadeyle, bir eserin (nüshanın) maddi bakımdan değeri veya içerik tenkidinin yapılmasının katalogda bulunması şaşırtıcıdır.

III. Diğer Tespitler

III.1. Kataloğa dâhil edilen eserler hakkındaki hatalar:

Katalogun girişinde yer alan “Gazi Üniversitesi ve Kültür Miraslarımız” adlı yazıda 8 taşbasma ve 2 adet de matbû esere katalogda yer verildiği söylenmektedir. “Bu katalog bir el yazması eserler kataloğu ise taşbasma veya matbû eserler bu katalogda neden yer almaktadır?” sorusuna eserde cevap bulunmamaktadır. İkincisi de mezkûr yazıda iki adet matbû esere yer verildiği söylenirken katalogda 4 adet (258, 405, 409, 451) eserin matbû olduğu bilgisi verilmektedir. Hatta daha ileri gidilerek kataloğa 1 adet de Latin harfli eser (292) alınmıştır. Bu eserin de yazma kataloğuna hangi düşünce ile alındığını anlamakta zorlandık.

327 numaralı eser olan *Dilekçe*’nin bu kataloğa alınma amacını da anlayabilmiş değiliz. Künyesinde belirtildiği gibi tek sayfadan oluşan bu belgenin yeri bir yazma kataloğu değildir. Katalogun giriş kısmındaki yazıda,

kütüphanede fermanın da bulunduğu belirtilmiştir. Bu açıdan bakıldığında katalogta dilekçeye yer verilirken bu fermanlara neden yer verilmediği veya fermanlara yer verilmediği halde dilekçenin neden kataloga alındığı soruları akla gelmektedir.

III.2. “Deyimler Sözlüğü”ndeki eksiklik ve hatalar:

Katalogun sonunda yer alan “Arnavutluk Devlet Arşivi Osmanlı Yazmalar Kataloğu Deyimler Sözlüğü” başlığı altında verilen lugatçede de bazı eksiklikler ve sözlüğün içeriğine uygun düşmeyen maddeler vardır. Eksiklik olarak terimleri açıklarken kullanılan tanımların yetersizliği söylenebilir. Rubai ve tuyuğ “Dört mısradan oluşan bir divan şiiri biçimi.” şeklinde tanımlanmış ve iki nazım biçimi arasındaki farkı belirten hiçbir açıklamaya yer verilmemiş olması bunlardan biridir. Yine terci-i bent de “Bir divan şiiri biçimi.” şeklinde açıklanmış, bu nazım biçiminin de ne olduğu konusunda herhangi bir malumat verilmemiştir. Gazel ve mesnevî için yapılan tanım da aynı şekilde yetersizdir. Sözlükte *ilticâ*, *müstesnâ*, *ezkar*, gibi deyim olmayan sözcüklere de yer verilmiştir. Bunların yerine *fütüvvet-nâme*, *melheme*, *beşâret-nâme*, *zibâ-nâme*, *sarf*, *nahv...* gibi kavramlara açıklık getirilmesi daha faydalı olurdu.

Yine deyimler sözlüğü kısmında cönk terimi açıklanırken sadece halk şiirlerini içerdiği söylenmiştir. Hâlbuki cönkler Halk şiirlerinden Divan şiirine, Tekke şiirine, halk hikâyelerinden ilaç yapım ve reçetelerine, şifalı bitkilerden âyet ve hadîslere kadar geniş konu çeşitliliğini barındırmaktadır. Yine bu tanımda cönk için “deri kaplı, el yazması şiir defteri.” ibaresine yer verilmiştir. Bu durumda deri kaplı olmayanlara, mesela karton, mukavva kaplı olanlara veya tamamen kapsız (ciltsiz) olanlara cönk denmemesi gerektiği gibi bir anlam ortaya çıkmaktadır ki bir kataloga gelenekte olmadığı hâlde bir “deyimler sözlüğü” koyma hassasiyetini gösteren yazarların “deyim” tanımlarında da benzer hassasiyeti göstermeleri beklenirdi.

Katalogda 63 numaralı, *Enâm-ı Şerif* adlı eser anonim olarak nitelenmiştir. Katalogun sonunda yer alan sözlükte anonim terimi “isimsiz, ismi belli olmayan” şeklinde açıklanmıştır. Bu bağlamda baktığımızda yine bir tutarsızlık söz konusudur. Öncelikle, anonimlik daha çok sözlü edebiyat ürünleri için kullanılır. Anonim ise yazanı ve söyleyeni belli olmayan demektir ki bu noktada yapılan tanımın da yanlış olduğunu görüyoruz. Ayrıca yazma eserlerde müellif ya da müstensihin belirlenemediği eserler “anonim” kavramıyla belirtilmez.

Başka bir garabet de 199 numaralı bibliyografik künyededir. Katalogda bu numaradaki esere *Külliyat* ismi verilmiş ve eserde dergâh ve tekkelerin kitap listelerinin yer aldığı söylenmiştir. Katalogun arkasında verilen “Deyimler Sözlüğü”nde külliyat, “Bir yazar ya da şairin eserlerinin tamamının veya büyük bir kısmının bir arada bulunduğu kitap.” olarak tanımlanmıştır. Katalogu hazırlayanların terim bilgileri ile uygulamalar çelişmektedir.

III.3. Kullanılan ifadelerdeki muğlaklık ve yanlışlıklar:

229 ve 312 numaralı eserlerde “son dönem şiirleri” veya “son döneme ait” ifadeleri geçmektedir. Buradaki ‘son dönem’ vurgusundan amaç ve anlatılmak istenen nedir, bilemiyoruz. Bununla kastedilen bütünüyle 19. yüzyıl mıdır, 19. yüzyılın sonları mıdır, 20. yüzyıl başları mıdır, tamamen meçhuldür. Hatta katalogda 20. yüzyılın

ortalarında istinsah edilmiş eserlerin de yer aldığına bakarak yaklaşık 150 yıllık uzun bir zaman dilimi içinde “son dönem” tabirinden ne anlamamız gerektiğini keşfetmek mümkün gibi görünmüyor.

224 numaralı eser için katalogda “Kaynaklarda aynı isimde birkaç kitaba rastlanmışsa da bu eserin onlardan biri olmadığı anlaşılmaktadır.” bilgisi verilmiştir. Bu eserin onlardan biri olmadığını nasıl anlaşıldığı hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Daha sonra yine eser için “Kaynaklarda Mehmed bin Bistam Vani’nin eserinin bu eser olma ihtimali daha kuvvetlidir.” denmiş, bu ihtimali kuvvetlendiren sebep veya bilgilerden bahsedilmemiş ve bu söylenenlerin birbiriyle çeliştiği gözden kaçırılmıştır.

Katalogda, şiir mecmuası ve cönklerde hatta diğer manzum mensur eserlerin birçoğunda geçen ‘orijinal’ kavramı kullanılmaktadır ki ne amaçla, ne düşünülerek kullanıldığını anlayabilmiş değiliz. Mesela cönklerde “orijinal şiirler”, mecmualarda “ orijinal şiir mecmuası” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Mezkûr kelime ile cönk ya da mecmuanın içindeki şiirler mi yoksa eserin yapısı mı kast ediliyor, anlamak güç. Mesela 137 numaralı eser için bilgi verilirken “tamir görmüş, orijinalliğini kaybetmiş” ifadesi kullanılmıştır. Buradan hareketle ‘orijinal’ ibaresi ile eserin ilk günkü halini koruyor olması ve tamir görmemiş manasında olduğunu anlıyoruz. Buna karşılık 425 numaralı eser için bilgi verilirken de “Orijinal olduğu düşünülmemektedir. Çünkü içerisindeki eserlerden bir kısmı kaynaklarda görülmüştür.” ifadeleri kullanılmıştır. Buradan da ‘orijinal’ ibaresinin kaynaklarda görülmeyen eserler için kullanıldığını anlayabiliriz. 196 numaralı eserin künyesinde “Farsça olan divanın kime ait olduğu belirlenememiştir. Ancak orijinal olma ihtimali azdır.” bilgisi yer almaktadır. Buradan da eserin kime ait olduğu bulunamıyorsa orijinal, bulunabiliyorsa orijinal olmadığı manası doğmaktadır. Yine 15 numaralı eserde de “Esere kaynaklarda rastlanmamakla beraber, orijinal olması ihtimali azdır. Çünkü birden fazla Turâbî olduğu ve eserin tam olarak bunlardan hangisine ait olduğu belli değildir.” ifadelerine yer verilerek hem kaynaklarda rastlanmayan eserlerin orijinal olduğu hem de bir eserin birden fazla kişi tarafından kaleme alınmasından dolayı hangisine ait olduğunun bilinmemesi sebebiyle orijinal sayılmadığı manası hasıl olmaktadır. 126 numaralı eserin birkaç kitaptan oluştuğu, bunlardan da sadece *Feyiznâme-i Misâl-i Gülbaba* adlı eserin orijinal olduğu söylenmiştir. Bu eserin neye göre -sanatsal bir nüsha mı, ünük (tek) mi, duyulmamış mı, müellif hattı mı vs.- orijinal olarak nitelendiği belirsizdir. Orijinal bir kanun kitabı (326), orijinal bir nasihat kitabı (324), orijinal dualar (457), orijinal bir şiir kitabı / mecmuası (71, 81, 89, 285, 325 vs.), orijinal şiirler (92, 103, 305 vs.), orijinal gazel ve nefesler (292, 342 vs.), orijinal bir defter (241,312 vs.), orijinal bir hatırat (409) gibi hemen her eserde karşımıza çıkan bu ‘orijinal’ sıfatının ne manada kullanıldığı tamamen meçhuldür. Şunu söyleyebiliriz ki bu tür çalışmalarda anlaşılmayan, muğlak ifadeler yer verilmemelidir. Çünkü bu ifadeleri kullanıp eser hakkında bilgi verdiğimiz düşünürken aslında eserin özelliklerinin üzerini örtmüş oluyoruz.

Katalogda muhtelif yazım ve / veya okuma yanlışları vardır. Tespit edebildiklerimiz şunlardır:

Katalogdaki Yazım	Doğrusu (Katalogdaki Eser Numarası)
Sadî Şîrâzî	Sadî-i Şîrâzî (4)
Fergana'lı	Ferganalı (11)
Kitâb-ı Şâh-ı Gedâ	Kitâb-ı Şâh u Gedâ (20)
Müellif	müellif (25, 54)
Geneliyyât	Külliyat (33)
orjinal	orijinal (33)
Duâ-ı Mercâ	Duâ-yı Müreccâ (37)
Vakâ-yı Hallac Mansur	Vak'a-ı Hallâc-ı Mansûr (41)
İlmü hal	İlm-i hal (76)
Muhammed ez-Şîrâzî	Muhammed eş-Şîrâzî (95)
Tercümet-i Beyân'il-A'zâm	Tercümetü Beyâni'l-A'zam (122)
Erkan-name	Erkân-nâme (151)
Unmûzec fi'n-Nahv	Enmûzec fi'n-Nahv (155)
Mevlîd	Mevlid (85, 240)
Velayetname-i Hacıbektaş Veli	Velâyet-nâme-i Hacı Bektaş Velî(161)
Fitutu Civanmerdî	Fütüvvet-i Civanmerdî (366)
Halâû'l-Kulûb	Cilâû'l-Kulûb (391)
Şiir Ahtolojisi	Şiir Antolojisi (400)
muhitî	Muhitî (465)
arşî	Arşî (465)
dörk mısra	dört mısra (sözlük)
münacaat	münâcât (sözlük)
belâgat	belâgat (sözlük)
Şarihi	şârihi (248)
Fahrettin Attar	Feridüddin Attar
İstinsahyanı	İstinsah edeni (19)

SONUÇ

Eski kültürümüz, eşine az rastlanır zenginlik ve değerleriyle asırlar boyunca varlığını devam ettirmiş, geçen süre zarfında geriye tarihî, edebî, dinî, vs. birçok miras bırakmıştır. Kültürel hafızamızı oluşturan bu yadigarların başında yazma eserler gelmektedir. Yazma eserler gerek muhteviyatı gerekse estetik özellikleri yönünden kültürel birikimimizin taşıyıcıları konumundadır. Varisi olduğumuz bu birikimden tam anlamıyla yararlanabilmenin yolu öncelikle ona hak ettiği kıymet ve özveriye göstererek sahip olduğu önemi lâyıkıyla kavrayabilmekten geçmektedir. Daha sonra bu kadim hazineleri, günümüz şartlarına uygun bir biçimde ve kabul görmüş usuller ışığında gün yüzüne çıkararak topluma sunmak icap eder. Bu cihetten bilindiği gibi bugün yazma eserlerin tavsif ve tasnifinin bulunduğu pek çok katalog hazırlanmış ve hazırlanmaktadır. Yazma eserlerin kimlik bilgilerinin yer aldığı bu katalogların belli bir tertip ve standarda uygun hazırlanması özellikle bilimsel araştırma(cı)lar açısından çok önemlidir. Bu tür çalışmalarda eserlerin tavsifi yapılırken eserin bir araştırmacı için önem arz edebilecek bütün özellikleri (bulduğu yer, kütüphane ve koleksiyon adı, müellif veya müstensih

bilgisi, telif veya istinsah tarihi, ebatları, cilt özellikleri, satır ve sütun bilgisi, baş ve son bilgisi, eserin dili, varak sayısı, yazı bilgisi, süslemeleri vs.) bir sistem dahilinde verilmeye özen gösterilmelidir. Kullanılan ifadeler açık ve net olmalı, anlaşılmalı, muğlak ifadeler yer verilmemelidir. İşlevsellik açısından hazırlanan kataloğa kişi ve eser adlarına göre bir dizin eklenmesi de diğer bir elzem husustur. Âdette olmadığı hâlde farklı bir yol izlenerek eserlerin muhtevaları hakkında indî ve hatalı bilgilere yer verilmemelidir. Hazırlanan katalogda cönk ve mecmua türünde eserler yer alacaksa bu eserlerin dökümünün yapılması da araştırmacılar için önemli bir mevzudur. Son olarak şunu söyleyebiliriz ki bu alanda yapılan çalışmalar için sistem, hayatî öneme sahiptir. Yazımızı İngiliz düşünür Francis Bacon'a ait şu sözle noktalamak istiyoruz.

“Metodu olan topal, metotsuz koşandan daha hızlı ilerler.”

Kaynakça

- BERKER, Aziz – İsmet PARMAKSIZOĞLU (1958), *Yazma ve Eski Basma Kitapların Tasnif ve Fişleme Kılavuzu ve İslâm Dini İlimleri Tasnif Cetveli*, Maarif Basımevi, İstanbul.
- CUNBUR, Müjgan (1959), *Yazmaların Fişlenmesinde Faydalanılan El Kitapları*, C. VIII, S. II, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, s. 4-5, Ankara.
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1975), Muhammediye “*Kitab-ı Muhammediye*”, C. I, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1967), *Mevlânâ Müzesi yazmalar kataloğu I*, MEB Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1971), *Mevlânâ Müzesi yazmalar kataloğu II*, MEB Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1972), *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu III*, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1994), *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu IV*, Ankara:TTK Basımevi, Ankara.
- KARA, Nizar (Şubat-2009), *Türkiye’de Yazma Eser Kataloglama Çalışmaları: Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Projesi (TÜYATOK) Örneği*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- KARABULUT, Ali Rıza (1982), *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe, Farsça, Arapça Yazmalar Kataloğu I-II*, Emek Matbaacılık, Kayseri.
- KARATAY, Fehmi Edhem (1961), *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu I-II*, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, İstanbul.
- KARATAY, Fehmi Edhem (1961), *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu*, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, İstanbul.
- KARATAY, Fehmi Edhem (1962), *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu I-III*, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, İstanbul.

KUT, Günay (1989), *Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu I*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu (1978-2002), Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı, 26 cilt, Ankara-İstanbul.

ÜNVER, Niyazi, *Yazma Kitaplar* [çevrimiçi], 2008. (<http://www.yazmalar.gov.tr>).

